

Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands 50 ára

Sýning í Þjóðarbókhlöðu 2021

Háskóli Íslands
Sagnfræðistofnun

Landsbókasafn Íslands
Háskólabókasafn

Rannsóknastofnun í söguvísindum: Hlutverk Sagnfræðistofnunar Háskóla Íslands

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

REISA ÞARF RANNSÓKNARSTOFNUN Í SÖGUVÍSINDUM HIÐ BRÁÐASTA

Rætt við Björn Þorsteinsson sagnfræðing - fyrri hluti

—Ísland hefur verið kallað sögueyjan og Íslendingar söguþjóðin, en fólk gerir sér ef til vill ekki grein fyrir því, að Íslendingasögur liggja til grundvallar þessum nafngiftum. Orðið saga hefur víðtæka merkingu í íslenzku og getur meðal annars táknað hið sama og historia á grísku, sem er alþjóðaorð og hefur verið þýtt sem sagnfræði á íslenzku. Kannski er hér að leita skýringar á því, að margir Íslendingar gera sér ekki grein fyrir, hvað sagnfræði er. Fróðleikssöfnun — aðdráttur heimilda — og sagnfræði er sitthvað. Við getum líkt þessu við sand og sement annars vegar og fullgert hús hins vegar.

Fróðleiksmenn eigum við Íslendingar mjög marga, en sagnfræðinga fáa, eins og skýrt sést á því, að vafasamt er, að nokkur Íslendingur geti talizt hæfur til háskólakennslu í almennri sögu, ef hlítt væri almennum kröfum, sem gerðar eru til slíkra manna.

Þannig farast Birni Þorsteinssyni sagnfræðingi orð, er við sækj um hann heim í þeim tilgangi að spyrja hann um ýmislegt, sem fræðigrein hans varðar.

Tíminn Sunnudagsblað, 6. ágúst 1967.

„Fróðleiksmenn eigum við Íslendingar mjög marga, en sagnfræðinga fáa." (Björn Þorsteinsson, 1967).

Sagnfræðistofnun var komið á fót á umbrotatímum í fræðum og vísindum á Íslandi. Mikil umræða fór fram á árunum 1965–1970 um að bæta þyrfti Háskóla Íslands sem rannsóknaháskóla. Yfirvöld menntamála hófu átak til að efla vísindastarfsemi innan háskólans og var sagnfræði þar ekki undanskilin. Björn Þorsteinsson sagnfræðingur var einn af hvatamönnum þess að komið yrði á fót „rannsóknastofnun í söguvísindum". Í blaðaviðtali 1967 sagði hann að slík stofnun væri nauðsynleg til að koma íslenskri sagnfræði úr hjólförum þurrar persónusögu og almennrar fróðleikssöfnunar og búa sagnfræðingum sómasamleg skilyrði til rannsókna.

Háskólaráð staðfesti reglugerð fyrir „rannsóknastofnun í sagnfræði" 13. apríl 1971 en starfsemin hófst ekki fyrr en í janúar 1972. Árið 1983 var nafni hennar breytt í Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands. Hlutverk Sagnfræðistofnunar hefur frá upphafi verið að annast grundvallarrannsóknir í sagnfræði, gangast fyrir ráðstefnum, námskeiðum og fyrirlestrum, og sjá um útgáfustarfsemi. Henni hefur einnig verið ætlað að efla tengsl rannsókna og kennslu og að veita stúdentum þjálfun í vísindalegum vinnubrögðum. Alþjóðlegt samstarf hefur aukist á síðari árum svo og áhersla á miðlun sagnfræðilegrar þekkingar í samfélaginu.

Fornleifafræði varð aðili að Sagnfræðistofnun árið 2002 og allt þar til sérstök rannsóknastofa í fornleifafræði var stofnuð 2021. Hagnýt menningarmiðlun hefur einnig verið innan vébanda stofnunarinnar síðan 2006. Sagnfræðistofnun heyrir undir Hugvísindastofnun Háskóla Íslands.

Sagan, heimildirnar og sagnfræðingurinn

Gunnar Karlsson. Ljósmynd: Kristján Maack, 1997. Myndasafn Háskóla Íslands.

Aðgangur að heimildum skiptir sköpum fyrir vinnu sagnfræðingsins. Árið 1977 hóf Sagnfræðistofnun vinnu við *Ritaskrá íslenskrar sögu og sagnfræði* þar sem safnað var saman greinum úr tímaritum og greinasöfnum. Gunnar Karlsson stýrði verkinu frá upphafi og fékk sagnfræðinema til að aðstoða sig. Skráin var gerð rafræn við opnun *Söguslóða – vefseturs um íslenska sagnfræði* 2004 undir heitinu *Íslandsssaga í greinum*. Við sama tækifæri var birt á Söguslóðum skráin *Lokaritgerðir í sagnfræði* sem Guðmundur Jónsson tók saman með aðstoð sagnfræðinema.

Sagnfræðistofnun hefur einnig látið sig munnlegar heimildir varða. Ólafur Hansson fékk sagnfræðinema til að taka viðtöl við nokkra einstaklinga á árunum 1974–1975. Þráðurinn var tekinn upp aftur árið 2004 þegar Sagnfræðistofnun, að frumkvæði Guðmundar Jónssonar, hóf undirbúning að safni munnlegra heimilda. Miðstöð munnlegrar sögu tók til starfa í Þjóðarbókhlöðu 2007 í samvinnu við nokkrar stofnanir. Hún var gerð að einingu í Landsbókasafni Íslands – Háskólabókasafni 2012 en Sagnfræðistofnun hélt áfram aðild að fagráði hennar.

Kennarar í sagnfræði 2021: Guðmundur Hálfdanarson, Valur Ingimundarson, Guðmundur Jónsson, Sumarliði R. Ísleifsson, Viðar Pálsson, Erla Hulda Halldórsdóttir, Sverrir Jakobsson, Sigurður Gylfi Magnússon og Ragnheiður Kristjánsdóttir. Á myndina vantar Kristjönu Kristinsdóttur, Má Jónsson og Rósu Magnúsdóttur. Ljósmynd: Kristinn Ingvarsson.

Rannsóknir

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

Flestar sagnfræðirannsóknir í Háskóla Íslands eru skipulagðar af kennurunum sjálfum, doktorsnemum og styrkþegum, en njóta oft stuðnings Sagnfræðistofnunar. Rannsóknir voru lengi vel einyrkjastarf en á síðari árum hefur teymisverkefnum fjölgað og samvinna höfð við innlenda og erlenda fræðimenn úr ýmsum greinum vísinda.

Stofnunin sjálf hefur lagt meiri áherslu á útgáfustörf en frumrannsóknir. Þó hafa nokkrar umfangsmiklar rannsóknir verið unnar undir hatti hennar, stundum í samvinnu við aðrar rannsóknastofnanir. Meðal stærstu rannsókna sem Sagnfræðistofnun hefur staðið að eru:

Byggðasaga og eyðibýlarannsóknir á Norðurlöndum
Samnorræn byggðarannsókn um tímabilið 1300–1600. Verkefnið hófst árið 1966 en Íslendingar komu að því árið 1969 og skrifuðu Björn Teitsson, Árni Indriðason og Ólafur Ásgeirsson hver sinn hluta. Alls voru gefin út 11 rit í verkefninu.

Vesturheimsferðir Íslendinga á 19. og 20. öld
Samnorræn rannsókn um flutninga Norðurlandabúa til Ameríku og stýrði Þórhallur Vilmundarson íslenska hlutanum. Júníus H. Kristinsson skrifaði cand. mag. ritgerð um Vesturheimsferðir úr Vopnafirði og Helgi Skúli Kjartansson cand. mag. ritgerð um Vesturheimsferðir. Árið 1975 hófu þeir skrásetningu allra vesturfara frá Íslandi og lauk verkefninu 1983 með útgáfu *Vesturfaraskrár 1870–1914.*

Skaftáreldar og móðuharðindi
Rannsóknin beindist að umfangi Skaftárelda 1783–1784 og áhrifum þeirra á búfé og fólk. Að henni stóð stór hópur sagnfræðinga og jarðvísindamanna en í ritstjórninni af sagnfræðinga hálfu voru Gísli Ágúst Gunnlaugsson og Sveinbjörn Rafnsson sem stýrði útgáfunni. Rannsókninni lauk árið 1984 með útgáfu bókarinnar *Skaftáreldar 1783–1784. Ritgerðir og heimildir.*

Íslensk þjóðfélagsþróun 1880–1990
Samstarfsverkefni Sagnfræðistofnunar og Félagsvísindastofnunar um útgáfu ritgerðasafns um nýjar rannsóknir á þróun íslensks nútímaþjóðfélags. Átta höfundar lögðu til greinar í safnið og fjölluðu þær m.a. um stjórnmál og valdakerfið, fólksfjölda- og byggðaþróun, hagþróun og stéttir, alþýðumenningu og velferðarkerfið. Verkefnið hófst 1986 og lauk með útgáfu samnefndrar bókar 1993 í ritstjórn Guðmundar Hálfdanarsonar og Svans Kristjánssonar.

Reykholtsrannsókn
Þverfagleg og alþjóðleg rannsókn á fornleifum, áhrifum mannabyggðar á umhverfi og hlutverki Reykholts sem miðstöðvar með áherslu á tíma Snorra Sturlusonar. Rannsóknin hófst 1999 og var unnin í samvinnu við nokkrar stofnanir og fjölda erlendra fræðimanna. Verkefninu lauk með útkomu bókarinnar Snorri Sturluson and Reykholt í ritstjórn Guðrúnar Sveinbjarnardóttur og Helga Þorlákssonar árið 2018.

Saga íslenskrar utanlandsverslunar
Rannsókn á sögu utanlandsverslunar frá 900 til samtímans. Verkefnið hófst 1999 og tóku þátt í því Anna Agnarsdóttir, Gísli Gunnarsson, Guðmundur Jónsson, Halldór Bjarnason, Helgi Skúli Kjartansson og Helgi Þorláksson. Því lauk árið 2017 með útgáfu bókarinar *Líftaug landsins. Saga íslenskrar utanlandsverslunar 900–2010* undir ritstjórn Sumarliða R. Ísleifssonar.

Kort Beskrivelse over den nye Vulcans Ildsprudning i Vester-Skaptefields-Syssel paa Island i Aaret 1783. Magnús Stephensen, Kaupmannahöfn 1785.

Vesturfaraskráin í framkvæmd

Aðferðafræði rannsóknarinnar á flutningum Íslendinga til Vesturheims var nýlunda í íslenskri sagnfræði. Fyrsti gagnabankinn á tölvutæku formi varð til með vesturfaraskránni. Júníus H. Kristinsson og Helgi Skúli Kjartansson skráðu upp úr kirkjubókum, skrám sýslumanna, farþegalistum og afritum af farsamningum upplýsingar um nöfn, aldur, kyn og brottfararstað einstaklinga og færðu þær inn á sérstök núðustrikuð blöð. Eftir þeim voru upplýsingarnar færðar á gataspjöld sem voru svo forritaðar inn í tölvu. Án tölvutækninnar hefði verið nánast ómögulegt að vinna tölfræðilega úr gögnunum.

Talning úr vesturfaraskránni sýndi að 14.268 manns höfðu flust til Vesturheims á tímabilinu 1870–1914. Síðari rannsóknir hafa leitt í ljós að sú tala mun vera nokkrum þúsundum hærri.

Starfsfólkið á stofnuninni

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

Sagnfræði við Háskóla Íslands var heldur fáliðuð þegar Sagnfræðistofnun hóf starfsemi sína. Fastráðnir kennarar voru aðeins fimm, prófessorarnir Björn Þorsteinsson, Ólafur Hansson og Þórhallur Vilmundarson og lektorarnir Bergsteinn Jónsson og Jón Guðnason. Með fjölgun nemenda á áttunda og níunda áratugnum tvöfaldaðist fjöldi kennara. Sagnfræðin var mikið karlavígi því að engin kona var í kennaraliðinu fyrr en Anna Agnarsdóttir var skipuð lektor 1990. Nú eru 12 fastir kennarar, þar af fjórar konur.

Kennarar í sagnfræði hafa verið burðarásinn í starfi Sagnfræðistofnunar en eftir aldamótin bættust í hópinn kennarar í fornleifafræði og hagnýtri menningarmiðlun. Doktorsnemum hefur fjölgað síðustu árin og eru nú á þriðja tuginn. Rannsóknir þeirra eru orðnar veigamikill þáttur í þekkingarsköpun sagnfræðinnar.

Fastir kennarar og stundakennarar í sagnfræði 1997. Aftari röð f.v. Guðni Th. Jóhannesson, Gunnar Karlsson, Helgi Þorláksson, Sveinbjörn Rafnsson, Axel Kristinsson, Ingi Sigurðsson, Guðmundur Jónsson, Sigurður Gylfi Magnússon. Fremri röð f.v. Gísli Gunnarsson, Sigrún Pálsdóttir, Anna Agnarsdóttir, Valur Ingimundarson.

Bakgrunnsmynd: Aðalbygging Háskóla Íslands 2021.

Jón Guðnason við kennslu veturinn 1969-1970. Ljósmynd: Pálmi Jóhannesson. Myndasafn Háskóla Íslands.

Nokkrar yfirstandandi rannsóknir í sagnfræði árið 2021

Oddarannsóknin. Sverrir Jakobsson og Viðar Pálsson.

Norrænir menn í Austurvegi. Sverrir Jakobsson.

Heimsins hnoss. Söfn efnismenningar, menningararfur og merking. Sigurður Gylfi Magnússon, Már Jónsson.

Undirstöður landbúnaðarsamfélagsins. Fjölskylda og heimilisbúskapur í byrjun 18. aldar. Guðmundur Jónsson.

Reimagining Norden in an Evolving World. Valur Ingimundarson.

The Power of Narratives: Democracy and Media in Political Turmoil. Guðmundur Hálfdanarson.

Í kjölfar kosningaréttar. Félags- og menningarsöguleg rannsókn á konum sem pólitískum gerendum 1915–2015. Erla Hulda Halldórsdóttir og Ragnheiður Kristjánsdóttir.

Forstöðumenn Sagnfræðistofnunar 1972–2021

Fastráðnir kennarar í sagnfræði hafa skipst á að stýra stofnuninni og veitir einn þeirra henni forstöðu á hverjum tíma. Með forstöðumanni hefur ávallt setið í stjórn að minnsta kosti einn annar kennari auk fulltrúa nemenda. Eftirtaldir kennarar hafa gegnt stöðu forstöðumanns:

Ólafur Hansson 1972–1975, 1978–1979
Björn Þorsteinsson 1975–1978, 1979–1980
Sveinbjörn Rafnsson 1980–1984
Þór Whitehead 1984–1986
Gunnar Karlsson 1986–1988, 2004–2006
Ingi Sigurðsson 1988–1990
Gísli Gunnarsson 1990–1992
Gísli Ágúst Gunnlaugsson 1992–1994
Guðmundur Hálfdanarson 1994–1996
Anna Agnarsdóttir 1996–1998, 2012–2015
Helgi Þorláksson 1998–2000
Loftur Guttormsson 2000–2002
Guðmundur Jónsson 2002–2004, 2018–2021
Már Jónsson 2006–2010
Valur Ingimundarson 2010–2012
Ragnheiður Kristjánsdóttir 2015–2018

Guðmundur Jónsson og Anna Agnarsdóttir. Málþing Sagnfræðistofnunar og Sögufélags í tilefni af sjötugsafmæli Önnu Agnarsdóttur 2017. Ljósmynd: Árni Sæberg. Myndasafn Háskóla Íslands.

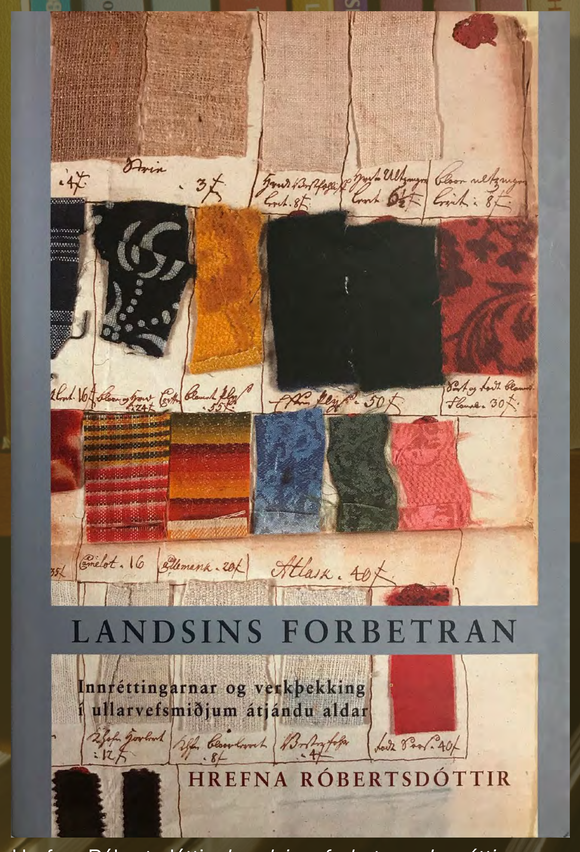
Útgáfa og önnur miðlun sagnfræðirannsókna

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

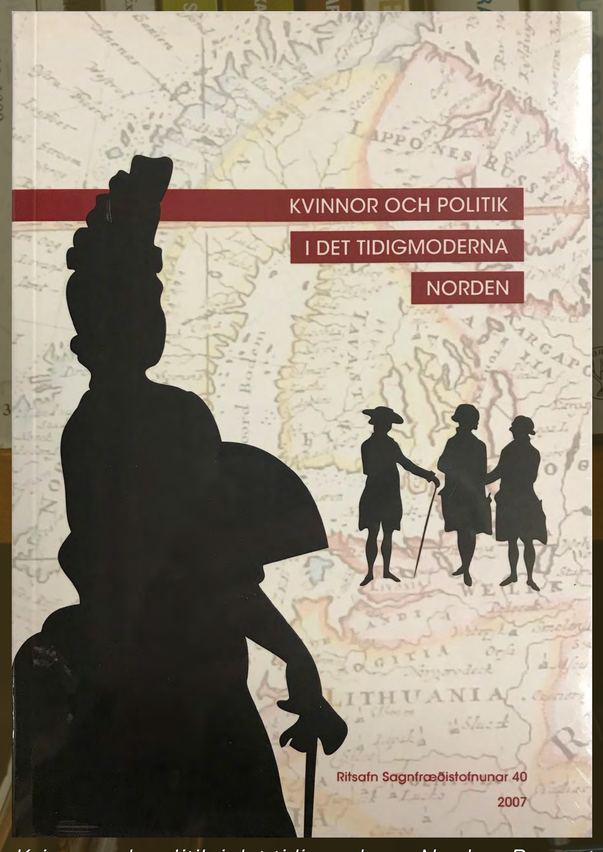
Sagnfræðistofnun er vettvangur fyrir kennara, nýútskrifaða sagnfræðinema og aðra sagnfræðinga til að koma rannsóknum sínum á framfæri. Fyrsta útgáfurit stofnunarinnar, *Frá endurskoðun til valtýsku* eftir Gunnar Karlsson, kom út 1972 en það nýjasta er frá 2019, *Hugmyndaheimur Páls Briem* í ritstjórn Ragnheiðar Kristjánsdóttur og Sverris Jakobssonar. Bækur sem Sagnfræðistofnun hefur komið að eru orðnar hátt í eitt hundrað talsins.

Flestar útgáfubækur stofnunarinnar eru gefnar út í tveim ritröðum, *Sagnfræðirannsóknum* og *Ritsafni Sagnfræðistofnunar*. Ritraðirnar miðuðu einkum að útgáfu á endurskoðuðum lokaritgerðum sagnfræðinema eða ritum fyrir sagnfræðikennslu. Á síðari árum hefur áherslan færst á viðameiri rannsóknir kennara og annarra sagnfræðinga. Um aldamótin hófst útgáfa ritraðarinnar *Heimildasafn* sem gefur út ritheimildir. Miðstöð einsögurannsókna hefur staðið fyrir útgáfu í ritröðinni *Sýnisbók íslenskrar alþýðumenningar*. Utan ritraðanna hafa komið út á annan tug bóka á vegum stofnunarinnar.

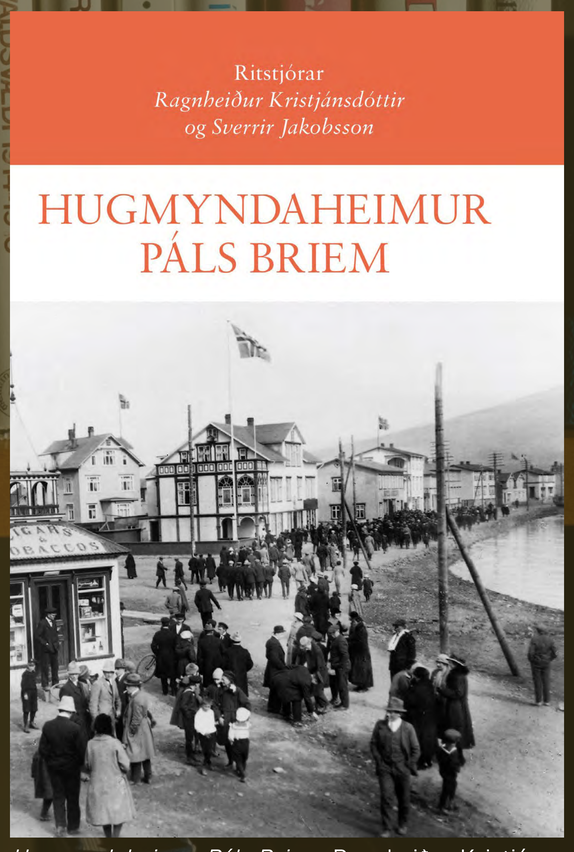
Kennarar hafa farið inn á nýjar brautir í miðlun sagnfræðilegrar þekkingar á síðari árum. Markmiðið er að ná til annarra fræðimanna og almennings á árangursríkan hátt og taka virkan þátt í samfélagsumræðu. Gerð útvarpsþátta, vefurinn *Söguslóðir*, námsbraut í hagnýtri menningarmiðlun, Miðstöð munnlegrar sögu og hlaðvarpsþættirnir *Baðstofan* eru allt greinar á þessum meiði.

Hrefna Róbertsdóttir: *Landsins forbetran. Innréttingarnar og verkþekking í ullarvefsmiðjum átjándu aldar*. Sagnfræðirannsóknir 16, 2001.

Kvinnor och politik i det tidigmoderna Norden. Rapport til 26:e Nordiska historikermötet i Reykjavík den 8-12 augusti 2007. Åsa Karlsson Sjögren ritstj. Ritsafn Sagnfræðistofnunar 40, 2007.

Hugmyndaheimur Páls Briem. Ragnheiður Kristjánsdóttir og Sverrir Jakobsson ritstj. Sagnfræðistofnun Háskóla Íslands, 2019.

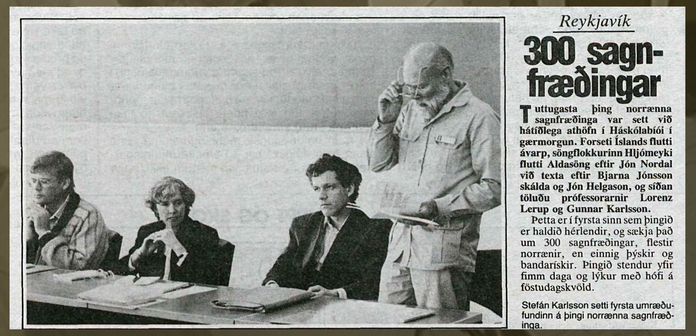
Bakgrunnsmynd: Nokkur útgáfurit Sagnfræðistofnunar. Ljósmyndari: Kristinn Ingvarsson

Ráðstefnur og önnur mannamót

Sagnfræðistofnun gegnir lykilhlutverki í samskiptum íslenskra sagnfræðinga innbyrðis og við erlenda starfsfélaga sína. Frá upphafi hafa ráðstefnur, málþing, málstofur, fyrirlestrar og námskeið verið snar þáttur í starfi stofnunarinnar. Fyrsti viðburðurinn sem Sagnfræðistofnun stóð fyrir var norræn ráðstefna um eyðibýlarannsóknir á Húsavík 1974 og árið eftir var haldið námskeið í Íslandssögu fyrir norræna stúdenta.

Tengslin við erlendar systurstofnanir, sérstaklega á Norðurlöndum, hafa alltaf verið sterk. Hér ber einkum að nefna norrænu sagnfræðingaþingin en þátttaka Íslendinga í þeim jókst mjög á áttunda áratugnum. Það þótti tíðindum sæta að Íslendingar tækju þátt í öllum meginefnum ráðstefnunnar 1977. Í starfi Sagnfræðistofnunar ber hæst norrænu þingin sem haldin voru í Reykjavík 1987 og 2007. Fyrir þingið 1987 tóku Sagnfræðingafélag Íslands, Þjóðskjalasafn Íslands og Sagnfræðistofnun höndum saman og komu á fót Landsnefnd sagnfræðinga sem hefur síðan annast alþjóðleg samskipti og undirbúning stórra ráðstefna.

Íslensku söguþingin eru stórviðburðir í ráðstefnuhaldi Sagnfræðistofnunar. Hundruð sagnfræðinga og söguáhugamanna sækja þingin hverju sinni og eru þau mikil lyftistöng fyrir íslenska sagnfræði. Fyrsta þingið var haldið 1997 en síðan hafa þrjú þing verið haldin, 2002, 2006 og 2012. Næsta þing er fyrirhugað í september 2021.

Reykjavík

300 sagnfræðingar

Tuttugasta þing norrænna sagnfræðinga var sett við hátíðlega athöfn í Háskólabíói í gærmorgun. Forseti Íslands flutti ávarp, söngflokkurinn Hljómeyki flutti Aldasöng eftir Jón Nordal við texta eftir Bjarna Jónsson skálda og Jón Helgason, og síðan tóluðu prófessorarnir Lorenz Lerup og Gunnar Karlsson.

Þetta er í fyrsta sinn sem þingið er haldið hérlendis, og sækja það um 300 sagnfræðingar, flestir norrænir, en einnig þýskir og bandarískir. Þingið stendur yfir fimm daga og lýkur með hófi á föstudagskvöld.

Stefán Karlsson setti fyrsta umræðufundinn á þingi norrænna sagnfræðinga.

Frétt um þing norrænna sagnfræðinga í Reykjavík 1987. *Þjóðviljinn* 11. ágúst 1987.

Veggspjald frá Íslenska söguþinginu 1997 sem haldið var í samvinnu Sagnfræðistofnunar og Sagnfræðingafélags Íslands.

Auglýsing um ráðstefnu Sagnfræðistofnunar og Sögufélags um stöðu íslenskra sagnfræðirannsókna við árþúsundamót 1999.

Minningarfyrirlestur Jóns Sigurðssonar

Minningarfyrirlestur Dr. Michael Bregnsbo fjallaði um stöðu Danaveldis í Napóleonsstríðunum í fyrirlestri sínum sem haldinn var í minningu Jóns Sigurðssonar á vegum Sagnfræðistofnunar.

Morgunblaðið/Ómar

Einangrunin efldi áhuga á Íslandi

● Michael Bregnsbo, lektor í sagnfræði, flutti Minningarfyrirlestur Jóns Sigurðssonar ● Valdataka Jörundar 1809 sýndi að Ísland var á bresku áhrifasvæði ● Svíar vildu ekki eyjarnar í Atlantshafi

Michael Bregnsbo lektor í sagnfræði við Syddansk Universitet flytur Minningarfyrirlestur Jóns Sigurðssonar 2014. *Morgunblaðið* 22. nóvember 2014. Ljósmynd: Ómar Óskarsson.

Ár hvert býður Sagnfræðistofnun þekktum erlendum sagnfræðingi að halda Minningarfyrirlestur Jóns Sigurðssonar. Sagnfræðingar af ólíkum sviðum og þjóðernum hafa auðgað sagnfræðina og víkkað sjóndeildarhring sagnfræðinga með fyrirlestrum og málstofuumræðum. Fyrsti og einn eftiminnilegasti gesturinn var Arthur Marwick prófessor við Open University í Englandi sem flutti opnunarfyrirlestur á Íslenska söguþinginu 1997. Vakti hann athygli hvert sem hann fór. Á meðal annarra fyrirlesara sem sótt hafa Háskóla Íslands heim eru Eva Österberg, Ole Feldbæk, Jürgen Kocka, Alan Milward, Ida Blom, Geoff Ely, Miroslav Hroch, David Cannadine, Gro Hagemann, Timothy Snyder og Ian Hodder.

Íslenska söguþingið 2002. Ljósmynd: Bergþór Sigurðsson. Myndasafn Háskóla Íslands.

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

Nám og kennsla í sagnfræði

Í upphafi var Sagnfræðistofnun ætlað að annast kennslu í sagnfræði eins og tíðkaðist í systurstofnunum á Norðurlöndum. Kennslan heyrði ekki aðeins undir stofnunina heldur einnig námsnefnd í sagnfræði og heimspekideild. Kennsluhlutverkinu var aflétt af Sagnfræðistofnun 1983 og eftir það var kennslan alfarið í höndum námsnefndar í sagnfræði, síðar sagnfræðiskorar og enn síðar námsbrautar í sagnfræði.

Sagnfræði varð geysivinsæl fræðigrein um og eftir 1970 og nemendum fjölgaði ört. Nýnemar voru að meðaltali um 70 í kringum 1980 en fjöldinn hefur sveiflast upp og niður og er hann nú 40–50. Karlar hafa alltaf verið fleiri en konur í hópi nemenda, eða um 60%, og hefur hlutfallið lítið breyst á síðustu árum. Eftir langt tímabil kyrrstöðu urðu róttækar breytingar á skipulagi sagnfræðinámsins á áttunda áratugnum. Sagnfræðin sagði endanlega skilið við aðrar greinar íslenskra fræða og heildstæðu sagnfræðinámi var komið á laggirnar. Doktorsnám var tekið upp 1990.

Eggert Þór Bernharðsson. Myndin er tekin 2009. Myndasafn Háskóla Íslands.

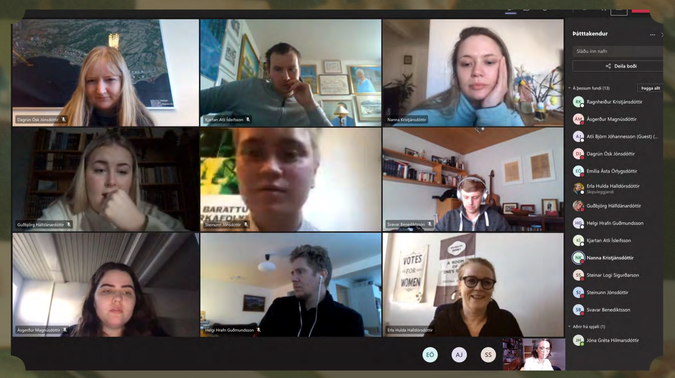
Kennsluhættir í sagnfræði voru lengi vel íhaldssamir. Kennslan miðaðist við að veita nemendum yfirlitsþekkingu á sögunni í stórum skyldunámskeiðum og var Íslandssaga fyrri alda í fyrirrúmi. Í meistaranámi var meiri áhersla lögð á greinandi sagnfræði og sérhæfðari viðfangsefni. Smám saman fékk 19. og 20. aldar saga meira rúm og sagnfræðikennarar gáfu aðferðafræði, kennslufræði og miðlun sögu meiri gaum.

Fyrirlestrar voru ríkjandi kennsluaðferð, margir kennarar annast lásuskrif að fyrirlestra sína og nemendur glósuðu í gríð og erg eftir þeim. Hægt og bítandi urðu kennsluaðferðir fjölbreyttari og umræðutímar með framsögum nemenda urðu vinsælir. Um 1980 fóru myndvarpar að leysa krítartöfluna af hólmi og með tölvutækninni tók textavinnsla og gagnavinnsla stórstígum framförum. Eftir aldamótin fóru PowerPoint-glærusýningar að njóta hylli og dofnaði þá mjög yfir glósugerð nemenda.

Nemendur í kaffistofu Árnagarðs. Skjalasafn Sagnfræðistofnunar Háskóla Íslands.

Málstofa hjá Guðmundi Hálfdanarsyni. Skjalasafn Sagnfræðistofnunar Háskóla Íslands.

Ritnefndarfundur *Sagna*, tímarits sagnfræðinema, 1993. F.v. Sverrir Jakobsson, Þorgerður Hrönn Þorvaldsdóttir, Sesselja Guðmunda Magnúsdóttir. Skjalasafn Sagnfræðistofnunar Háskóla Íslands.

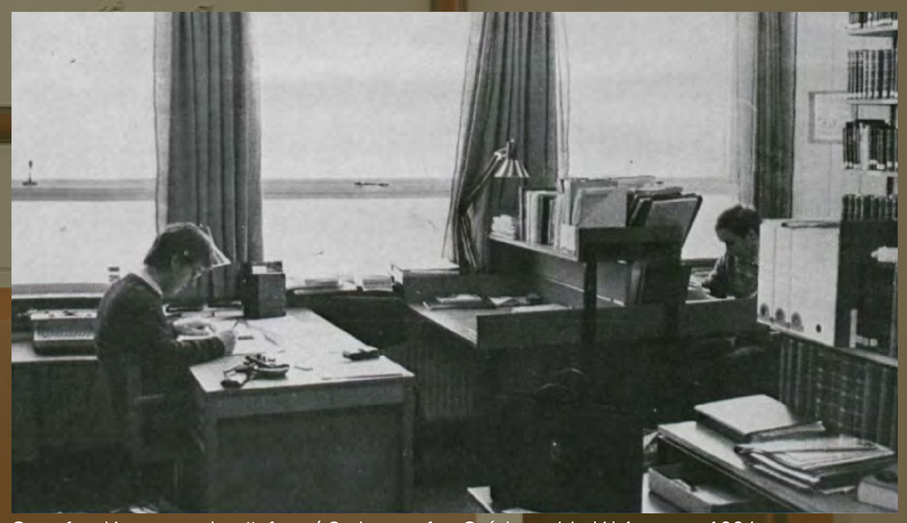
Kennsla á Teams í námskeiðinu Konur á 20. öld í umsjón Erlu Huldu Halldórsdóttur og Ragnheiðar Kristjánsdóttur, vormisseri 2021.

Hvar á Sagnfræðistofnun heima?

HÁSKÓLI ÍSLANDS
SAGNFRÆÐISTOFNUN
50 ÁRA

Í lítilli stofu á fjórðu hæð í Árnagarði er rannsóknastofa Sagnfræðistofnunar. Hún lætur lítið yfir sér og aðbúnaður er fremur fábreyttur. Í rannsóknastofunni slær samt hjarta Sagnfræðistofnunar. Þar halda kennarar fundi og lengi vel var í stofunni les- og vinnuaðstaða fyrir framhaldsnema í sagnfræði sem skipti miklu máli fyrir þá því vinnuaðstaða fyrir stúdenta var ónóg þar til Þjóðarbókhlaðan kom til sögunnar 1994. Nýdoktorar og gestafræðimenn hafa einnig fengið þar aðstöðu til rannsókna.

Prýði rannsóknastofunnar er bókasafnið, ágætt safn fræðirita um sagnfræði og íslenska menningu. Stofn þess er bókasafn Guðna Jónssonar prófessors í sagnfræði 1961–1966 sem erfingjar hans gáfu. Því ber rannsóknastofan heitið Guðnastofa. Bókasafnið hefur stækkað á undanförnum áratugum með bókakaupum en einnig hafa nokkrir einstaklingar arfleitt stofnunina að bókasöfnum sínum.

Sagnfræðinemar að störfum í Guðnastofu. *Stúdentablaðið* 1. mars 1984.

Nú er Guðnastofa fyrst og fremst nýtt sem fundastaður kennara, rannsóknarbóka-safn og aðstaða fyrir gesta-fræðimenn. Framhaldsnemar sem vinna að sérstökum verk-efnum fyrir Sagnfræðistofnun og kennara hennar hafa þar einnig aðstöðu.

Meistaraneminn Emil Gunnlaugsson við rannsóknir í Guðnastofu 2021. Ljósmyndari: Kristinn Ingvarsson.

Bakgrunnsmynd: Guðnastofa vorið 2021. Ljósmyndari: Ragnheiður Kristjánsdóttir.

„Tilvistarfræðilegt vandamál“ Sagnfræðistofnunar

„Það er ... sífellt tilvistarfræðilegt vandamál hvað Sagnfræðistofnun eiginlega er. Frá vissu sjónarmiði séð er hún kennarar og nem-endur í sagnfræði og allt sem þeir gera. Þeir eru allir starfsmenn Sagnfræðistofnunar, þótt ekki sé tekið svo til orða um stúdenta í reglugerð. Á hinn bóginn getur ókunnugur leitað af sér allan grun í Árnagarði, þar sem stofnunin er til húsa, án þess að finna hana. Hún hefur enga afgreiðslu, enga skrifstofu, ekkert andlit. Í þrengsta skilningi er hún lítið annað en lág fjárveiting á fjárhagsáætlun háskólans, árið 1986 er hún 489.000 krónur, sem kennarar og stúdentar í sagnfræði ráðstafa. Starfsemin, sem heyrir beinlínis undir stjórn Sagnfræðistofnunar, felst aðallega í ráðstöfun þessara króna.“

Úr skýrslu Gunnars Karlssonar um Sagnfræðistofnun í *Árbók Háskóla Íslands* 1984–1985, 66.